

Híd az új művészet felé

A berlini Brücke Múzeumról

SÍPOS LÁSZLÓ

November 17-én nyitotta meg kapuit újra a világ egyik legnagyobb expresszionista gyűjteménye, az 1967-ben Berlin délnyugati külvárosában, Dahlemben alapított Brücke Múzeum. A körülbelül 400 festmény mellett több ezer rajzot, akvarellt és szobrot számláló anyagnak otthont adó intézmény nyitvatartása az augusztus közepén kezdődött épületfelújítás miatt szünetelt.

A Brücke-csoportot a drezdai egyetem négy építészhallgatója, Ernst Ludwig Kirchner, Karl Schmidt-Rottluff, Erich Heckel és Fritz Bleyl alapították 1905 nyarán. A csoport nevét Schmidt-Rottluff vetette fel, állítólag a *Zarathustra* egyik sorára utalva.¹ Bár ekkor még nem voltak biztosak benne, mit akarnak, de azt tudták, hogy mit nem: tiltakoztak a merev, elavult, akadémikus művészetszemlélet ellen. Saját tevékenységükre az új művészet felé tartó hídként tekintettek; a spontaneitás, a dinamika, az ösztönösség és a természet érdekelte őket (nem véletlen, hogy a múzeum helyválasztása is a mozgalom természetéhez való kötődését hangsúlyozza). Műveik szabadságot, személyességet és forradalmi életérzést sugároznak.

A berlini múzeum létrehozását Schmidt-Rottluff kezdeményezte (és részt vett az épület tervezésében is), hogy lehetővé váljon a csoport szellemiségének megjelenítése. A gyűjtemény alapját elsősorban az ő, Erich Heckel és a csoport baráti körének ajándékozásai képezik. Az épület letisztult formái és négy nagy termének egyszerű, világos falai között a művek erős kontrasztjai, tiszta vonalai, szögletes formái még impulzívabb benyomást keltenek.

A most látható *Unzertrennlich* (Elválaszthatatlan) címet viselő kiállítás a festmények és kereteik kapcsolatáról szól. A Brücke tagjai egyedi rámkákat készítettek, ezzel jelezve, hogy tevékenységük nem szorítható keretek közé: műveik kiléptek a kép síkjából. Az aranyszínű rámkákat először az impresszionisták dekorálták? – Degas és Pizzarro botrányos vakmerősége akkor nagy felhördülést váltott ki a kritika és a közönség részéről.

A múzeumban a csoport tagjainak számos kiemelkedő munkája látható, több ezek közül kölcsönzés révén érkezett a kiállításra. A drezdai Albertinum expresszionista terméből való az egyik leghíresebb alkotás, Pechstein 1910-es *Fekete-sárga trikó* című műve, Kirchner 1910-es *Fekete-sárga trikó* című műve, Kirchner *Marcella* című, gyerekmodellt ábrázoló festménye pedig Stockholmból származik. Kirchner szintén Marcellát ábrázoló, emblematikus, *Művészről* című kompozíciója, melyet a náciak 1937-ben a jénai művészegylettől koboztak el, 1997-ben került a múzeumhoz. Mai szemmel nézve kissé

KARL SCHMIDT-ROTLUFF: *Női fej maszkkal*, 1912, olaj, vászon, 84,5×76,5 cm
Albertinum, Drezda, Gemäldegalerie Neue Meister, HUNGART ©2020

szokatlan, hogy a festőknek gyerekkorú lányok is dolgoztak modellként (Fränzi Fährmann 9, Marcella Frenzel 14 éves korától kezdve), de az erre vonatkozó kutatás nem támasztott alá semmilyen abnormális viselkedésre utaló feltételezést.

A Brücke nyitottságából adódóan mindvégig kereste a kapcsolatot a hasonló felfogású művészekkel, 1906-tól újabb festők csatlakoztak a csoporthoz: Emil Nolde, Max Pechstein, Otto Mueller, Cuno Amiet és a kevésbé ismert Franz Nölken, aki az I. világháborúban életét vesztette. Egyes kiállításainak Akseli Gallen-Kallela, Kees van Dongen és Bohumil Kubišta művei is szerepeltek. Munch szanatóriumi

foszlottak. Az expresszionizmusnak eleinte voltak támogatói a náci soraiban (Göbbels Noldét és Ernst Barlachot a nordikus művészet megtestesítőinek tartotta), de Alfred Rosenberg köre bomlasztó hatásúnak nevezte a mozgalmat, Hitler pedig úgy vélekedett, hogy azok a „műalkotások, melyek nem érthetőek, melyek létjogosultságának igazolásához használati utasítás szükséges, (...) nem találhatnak utat a német néphez”.³ Ezt követően 21 ezer művet foglaltak le németországi múzeumokban,⁴ az Entartete Kunst-kiállításon Nolde 33, Kirchner 24, Schmidt-Rottluff 20, Otto Mueller 15, Erich Heckel nyolc és Max Pechstein hat műve szerepelt. Közintézmények többet nem vettek képeket a csoport tagjaitól, ráadásul a zsidó származású gyűjtők és támogatók is eltűntek a színről, ami szintén megviselte a művészeket anyagilag

ERNST LUDWIG KIRCHNER: *Színtánc*, 1933, színezett fametszet, papír, 50x35,5 cm
Städel Museum, Frankfurt am Main

ERNST LUDWIG KIRCHNER: *Birkózók a hegyekben (Sertigdörfli)*, 1926, olaj, vászon
Kunstmuseum Appenzell

kezelése miatt nem válaszolt Schmidt-Rottluff felkérésére, amely egy közös tárlaton való részvételről szólt. A csoport 1911-ben áttette székhelyét Berlinbe, majd 1913 tavaszán a tagok közötti felfogásbeli különbségek, de különösen Kirchner egocentrikus megnyilvánulásai következtében feloszlott.

Kirchner mindent megtett a siker érdekében: mikor a 20-as években úgy érezte, hogy a kritikusok elhanyagolják, Louis de Marsalle néven saját műveiről jelentetett meg magasztaló írásokat, majd midőn többek számára gyanússá vált, hogy De Marsalle nem létezik, egyszerűen közölte, hogy méltatója elhunyt. Kirchner 1917 óta Svájcban élt, de többször felmerült benne a visszatérés lehetősége, a nemzetiszocialisták térnyerésével viszont reményei semmivé

(kivéve Noldét, aki 1941-es betiltásáig a Harmadik Birodalom legjobban kereső alkotói közé tartozott). A nyilvános meghurcoltatást követően Kirchner Davosban szíven lőtte magát⁵ (amihez valószínűleg hozzájárult a háború óta fel-fellobbanó morfinizmusa is), képei viszont többnyire elkerülték a háború pusztítását: mintegy 25 ezer munkája maradt fenn, a davosi Kirchner Múzeum közel 160 vázlatfüzetét őrzi mintegy kilencezer rajzzal.⁶ A többi alapító tag túlélte a háborút: Heckel 87, Bleyl 86, Schmidt-Rottluff 1976-ban, 92 éves korában hunyt el.

A Brücke művészeihez kapcsolódó alkotások évek óta rendkívüli áron kelnek el, ezért is találhatták egyesek jó ötletnek még 2002-ben, hogy kilenc képet lopjanak el a múzeumból. Bár a három tettest Berlin Wedding városrészében két hónappal később elfogták, a *Fiatal lány* című Pechstein-kép súlyosan megsérült (a közepéből kivágtak egy darabot).

Kirchner *Berliner Straßenszene* (Berlini utcajelenet) című festményéről 2006-ban olvashattunk a világsajtóban, ekkor került a Brücke Múzeumból eredeti tulajdonosának leszármazottaihoz, akiktől a Christie's közvetítésével a német és osztrák képzőművészetet bemutató, részben Ronald S. Lauder gyűjteményét képező New York-i Neue Galerie vette meg 38 millió dollárért. A restitúció nyomán heves vita bontakozott ki, mivel a képet a műgyűjtő Alfred Hess özvegye állítólag önszántából adta el még 1936-ban és küldte Németországba. Ezt bizonyítja Kirchner levele is, melyben elégedettségének ad hangot a mű Németországba való visszatérése kapcsán.⁷ A New York-i múzeum – a szóban forgó kompozíciót is bemutató – Kirchner-kiállítása tavaly október elején nyílt. A Brücke Múzeumban a hasonló esetek tisztázására 2018 óta provenienciakutató szakember dolgozik – mondta a 2017-ben kinevezett igazgató, Lisa Marei Schmidt, aki megnyitóbeszédében azt is kiemelte, hogy az expresszionizmus volt az utolsó olyan irányzat,

ERNST LUDWIG KIRCHNER: *Marcella*, 1909–1910, olaj, vászon, 76×60 cm

Moderna Museet, Stockholm

mely minden művészeti ágban megjelent, így a filmgyártásban, a színházban, a táncban és a divatban is, ezért lehet a ma embere számára különösen érdekes.

Jegyzetek

- 1 „Ami nagy az emberen, az az, hogy ő csak híd és nem cél (...)”
- 2 Kirchnerék Németországban több helyszínen is láttak impresszionista műveket.
- 3 Részlet Hitler 1937. évi Nagy Német Művészeti Kiállításának megnyitóján elhangzott beszédéből.
- 4 <https://www.morgenpost.de/kultur/article216966999/Anerkennung-und-Verfemung-Bruecke-Kuenstler-in-der-NS-Zeit.html>. Utolsó megtekintés: 2019. 11. 21.
- 5 <https://www.zeit.de/2009/26/Kirchner>. Utolsó megtekintés: 2019. 11. 21.
- 6 <http://www.kirchermuseum.ch/de/sammlung/digitalisierung/>. Utolsó megtekintés: 2019. 11. 21.
- 7 <https://www.welt.de/kultur/article236255/Kritik-an-der-Rueckgabe-von-Kirchners-Strassenszene.html>. Utolsó megtekintés: 2019. 11. 21.